

Еліна Верещага
магістр філології, аспірант

СИТУАЦІЯ „ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ” В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Новітні дослідження дискурсивних явищ як функціонування мови в реальних соціокультурних процесах з урахуванням комунікативного, соціологічного, антропологічного, психологічного та інших факторів передбачають, відповідно, різні підходи до їх вивчення, переосмислення традиційних поглядів у світлі нової інтеграційної парадигми сучасного наукового знання. Так, сучасний дискурсивний аналіз проводиться з урахуванням соціолінгвістичного [17] комунікативного і прагмалінгвістичного [4], лінгвостилістичного [16], когнітивного [7; 8; 9; 10] аспектів тощо.

Когнітивній парадигмі сьогодні відводиться визначальна роль в дискурсивному аналізі. Перспективними є методики концептуального аналізу мовного матеріалу, започатковані представниками когнітивного підходу: Дж. Лакоффом, Р. Лангакером, Ч. Філлмором, Р. Джекендоффом, Ж. Фоконьє, А. Ченки та ін. [6; 4; 5; 2; 7; 10; 11].

Стрижнем когнітивної науки взагалі та когнітивної лінгвістики зокрема є її спрямованість на отримання знання про знання; в центрі її уваги знаходяться численні проблеми, пов'язані з отриманням, переробкою, зберіганням, використанням та оперуванням знанням, які відносяться до його накопичення і систематизації, його зростання, до всіх процедур, які характеризуються використанням знання в поведінці людини та, найголовніше, в її мисленні і процесах комунікації. Мова є основною темою когнітивної лінгвістики, оскільки вона відображає пізнання і впливає на пізнання, отже таким чином вивчення її матеріалу є опосередкованим вивченням пізнання [18:259]. Досліджуючи її, ми отримуємо доступ до структур свідомості та людського мозку. Мова не є лише дзеркалом світу, а тому фіксує не тільки сприйняте, але й осмислене, усвідомлене, інтерпретоване людиною. В структуризації сприйнятого суттєво відображуються моменти його чисто людської обробки – категоризації та концептуалізації. [7:36].

Таким чином, *когнітивний підхід* до вербальних явищ веде до розуміння її як джерела відомостей про концепти та когнітивні структури нашої свідомості та інтелекту. Згідно думки багатьох дослідників, мова є найкращим свідоцтвом існування в нашому мозку різноманітних структур знання про світ, в основі яких полягає така одиниця інформації як концепт. Концепти різного типу (образи, уявлення, поняття) або

їх об'єднання (картинки, гешталти, схеми, діаграми, пропозиції, фрейми і т.ін.) породжуються в процесі сприйняття світу, вони створюються в актах пізнання, відображають та збагачують людський досвід та осмислену в різних типах діяльності зі світом дійсність. Мова виявляє, об'єктивує те, як саме був побачений та інтерпретований світ людським досвідом, як його відображено та категоризовано свідомістю [7:37].

Визначення засобів репрезентації знань відбувається за принципами паралельного використання вербальних та невербальних знань, їхньої взаємодії, оскільки невербальні форми інформації завжди можуть бути організованими через вербальні [7; 5; 9; 10].

Однією з основних моделей репрезентації знань у когнітології вважається фрейм, уведення якого у науковий ужиток з метою дослідження штучного інтелекту та когнітивної психології належить Марвіну Мінському [8]. Фрейм визначається як „структура інформаційних даних, в якій відображено набуті досвідним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що описує її. Фрейм репрезентує також інформацію про те, як його використати, до чого це може привести і що потрібно зробити, якщо ці очікування не підтвердяться” [10:72].

Доповненням до цієї дефініції є думки про те, що фрейми можуть відображати як вербальні так і невербальні знання, зокрема знання від суб'єкта мовлення (комплекс оцінок, істинності ситуації, культурні, прагматичні та цільові установки, енциклопедичні знання). Структура фрейму репрезентує сітьові зв'язки між вузлами (слотами), причому верхні рівні фрейму завжди адекватні зафіксованій у свідомості ситуації, а нижчі - містять термінали, що можуть заповнюватися шляхом поглиблення інформації про ситуацію, образного (символічного, метафоричного та ін.) уявлення про неї [10].

З когнітивної точки зору дискурс засобів масової інформації представляє знання про світ, які зберігаються в пам'яті в формі певних структур, що називаються фреймами та представляють стереотипні ситуації. Різні варіанти фрейму використовуються для різних цілей в дискурсі. Основними видами фрейму є схема, схемата, скрипт, сценарій, які мають свою структуру та природу. Різноманітність фреймових структур не обмежується лише цими типами. Деякі вчені також виділяють гештальт, план, пропозицію, картину тощо [2]. Таким чином, сучасна когнітивна наука спрямована на пояснення природи дискурсу через фрагменти концептуальної системи людини: моделі ситуації, суперструктури, макроструктури, фрейми, сценарії разом із такими явищами пізнання як уява, бажання, норми, умовні знання, тезаурус [9; 10].

Інтерес до вивчення дискурсу як певної проблематики, соціальних явищ втілених в текстах різних типів крізь призму когнітивного напрямку є на сьогоднішній час дуже актуальним [12; 4; 13; 14; 1; 3; 21], оскільки дозволяє виявити ті когнітивні механізми,

які полягають в основі формування суспільного ставлення до певних соціальних подій. В основі дискурсу полягають ментальні структури – фіксовані форми ментального досвіду (концепті, когнітивні схеми). Об'єкти знання конструюються в дискурсі, а не пасивно відображаються в ньому [13:37].

Наша стаття зосереджується головним чином на проблемах медійного дискурсу під кутом зору когнітивної лінгвістики, методики котрої дозволяють розкрити ті структури знання про світ, які обумовлюють специфіку його сприйняття.

Репрезентація деяких реалій соціального життя з певних позицій та установок є ефективним способом впливу на формування суспільної думки, адже „сприйняття сучасного світу відбувається у більшій мірі опосередковано, наші переконання та думки формуються багато в чому завдяки сучасним ЗМІ, які „пакують” версії подій та проблем” [19:3]. Репрезентація є процесом, в якому медіа засоби інтерпретують світ, або зовнішню реальність, процесом, який представляє „реальний” світ для масової аудиторії. Проте, потрібно враховувати, що ЗМІ пропонують нам репрезентацію реальності, а не реальність як таку. Таким чином, інформація, яка передається через медіа тексти, є сконструйованою трансформацією світу [19:63-65].

Дискурс засобів масової інформації є специфічним типом дискурсу, який втілює реальні події та певні проблеми, а також висуває агенду з специфічної точки зору. Конструювання моделі референтної ситуації шляхом її репрезентації в медіа продуктах утворює дискурс з певної соціальної, культурної та політичної проблематики. Серед низки злободенних соціальних проблем сучасного світу постає питання про вирішення ситуації „торгівлі людьми”. За своєю природою, міжнародна торгівля людьми є викраденням, насильством та експлуатацією у найбільш злочинних способах, що є однією з найгостріших проблем людства міжнародного рівня. Проблема визначається як всі дії, в яких використовується наймання та транспортування для робіт та послуг, в межах або поза межами національного кордону, засобами насилля або погрози, жорстокого відношення та іншими засобами примушення. Схема торгівлі людьми включає континуум суб'єктів та дій, а саме: рекрутинг, викрадення, транспортування, приховування, перевезення, продаж та утримання людей шляхом різних типів примуси, застосування сили, шахрайства та обману для створення ситуації рабства та умов рабства для проданих людей, їх поневолення для примушеного виконання робіт, сексуальної експлуатації, побутової праці, відпрацювання боргу та інших форм рабської залежності [20:9].

Хоча це нагальне питання вже ретельно вивчається на міжнародному рівні різними урядовими та неурядовими організаціями та інститутами з урахуванням різних аспектів сучасного життя (медичного, юридичного, політичного, історичного, економічного, морально-етичного, релігійного, міграційного тощо), розгляд питання у сфері ЗМІ потребує також і його вивчення з лінгвістичної точки зору. В даному

випадку концептуальний аналіз медіа дискурсу з ситуації „торгівля людьми” дозволяє розкрити шляхи ефективності відповідних медіа текстів відносно того, як саме засоби масової інформації служать цілям формування суспільного ставлення до проблеми, спонукання владних установ до боротьби з організованою злочинністю, попередження потенційних жертв тощо.

Ситуація в цілому та відношення між її актантами зокрема, існують як цілісна когнітивна ситуація, спільна для багатьох, навіть якщо вона формується по різному у різних представників спільноти шляхом фреймового конструювання. Когнітивне конструювання ситуації є активним процесом, в якому пізнавані соціальні фактори організують структуру і поширення знання та ідей про неї, а також сприйняття та враження про соціальні явища та водночас надають способи обговорення цих соціальних явищ [16:24].

Для лінгвістичного аналізу ситуації „торгівля людьми” було оброблено 95 статей англomовної преси за період з 1996 – 2001 роки.

Ситуація „торгівля людьми” постає в текстах ЗМІ як форма сучасного рабства. Жертви торгівлі людьми, переважно жінки та діти, страждають від жорстокості, психічних та фізичних тортур, звалтування, голодування, погроз, ув’язнення тощо. Жертвами злочину диспропорційно стають жінки та дівчата, оскільки вони утворюють найбільш уразливу категорію суспільства в силу певних економічних, історичних та соціальних причин. Хоча ситуація „торгівля жінками” дуже часто трактується як гендерна проблема, вона залишається проблемою глобального рівня, включаючи питання прав людини, економіки, політики, міграції, транснаціонального та внутрішнього злочину, праці, суспільного та індивідуального здоров’я.

Відповідно, концептуальний аналіз дискурсу засобів масової інформації дозволяє сконструювати мікрофрейм “торгівля жінками” як варіант фрейму ситуації „торгівля людьми. Таким чином, мікрофрейм “торгівля жінками” складається з таких слотів як ВИКОНАВЕЦЬ-ДІЯ, МОТИВ-МЕТА, СПОСІБ ДІЇ, ЧАС-МІСЦЕ та РЕЗУЛЬТАТ-НАСЛІДОК, які взаємодіють та представляють цілісну картину. Основу фрейму складають такі актанти як ТОРГОВЕЦЬ, ВЛАСНИК, ЖЕРТВА, ЧЛЕНИ СІМ’Ї, МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УСТАНОВИ, УРЯД, ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ ТА ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ. Кожний з актантів має власні статичні та динамічні характеристики. Так, торговець змальований як демонічний, безжалісний мучитель, що наживається на людській бідності та нещасті. Власник представлений як багатий чоловік, бізнесмен, офіцер чи корумпований чиновник, який купує жертву для задоволення своїх потреб. Жертва зображена як наївна та мрійлива дівчина, що вірить прибутковим методам торговця. Члени сім’ї описані як бідні родичі, що співпрацюють із торговцями та власниками, постачаючи їм своїх дочок, дружин, сестер із метою отримання довгоочікуваного доходу, що здебільшого стосується країн із відсталою

економікою. Міжнародні організації, правозахисні органи, уряд та засоби масової інформації зображені як стурбовані установи, що розробляють заходи боротьби з торгівлею жінками.

Дана ситуація, будучи дискурсивним втіленням, потребує також врахування оціночної та прагматичної спрямованості медіа текстів. Принцип аксіологічності передбачає присутність оціночного моменту в процесі когніції, наявність так званої вибіркової зацікавленості, яка полягає в наданні переваги одним об'єктам (властивостей, ознак, якостей) у порівнянні з іншими. В лінгвістичних одиницях фокусуються емоції, оцінки, завдяки чому свідомість реалізує інтеріорізацію світу та людини в цьому світі [10:46].

З позицій прагматизму, мова сприймається як система орієнтирів, необхідна для діяльності людини в навколишньому предметному та соціальному світі. В плані прагматичного принципу вивчення дискурсу засобів масової інформації полягає в становленні закономірностей найбільш оптимального вибору та комбінації мовних одиниць та стилістичної організації тексту, що сприяє ефективності та гармонійності впливу на адресата- читача [ibid].

Відповідно до результатів фреймового аналізу та застосування аксіологічного та прагматичного принципів можна зобразити концептуальне поле кожного з актантів та зобразити цілісну структуру ситуації “торгівля жінками”, представленої в дискурсі засобів масової інформації .

Визначення типової структури концептуального поля кожного з актантів дозволяє представити це поле у вигляді загальної концептуальної моделі, яка враховує статичні та динамічні предикати, риси способу дії, причинно-мотиваційні, часо-просторові риси, а також характер їх взаємодії (Рис.1).

Отже, когнітивний ракурс сучасних досліджень дає можливість розглядати медійний дискурс як процес такої репрезентації соціальної ситуації в продуктах ЗМІ, що обумовлює певний спосіб бачення, сприйняття висвітленої проблематики та становлення певної системи переконань, установок, вірувань, суспільного ставлення. Формування суспільних цінностей, певних соціальних позицій досягається шляхом моделювання ситуації на когнітивному рівні, що в свою чергу передбачає відповідну актуалізацію її на мовному рівні: формально-змістовне наповнення медіа текстів (композиційні характеристики, граматичні, лексичні, стилістичні мовні засоби). У даному випадку ситуація „торгівля людьми” є когнітивно конструйованим феноменом. Як конструкт, ситуація „торгівля людьми” може бути представлена у вигляді фрейма, який виокремлює певні ділянки знання про соціальну реальність, структурує взаємодію між актантами, часо-просторові, причинно-наслідкові, мотиваційні, акціональні параметри фрагменту навколишнього світу. Особлива увага в текстах ЗМІ надається гендерному аспекту ситуації, тобто такому виду злочину як „торгівля

жінками”, що є найбільш прибутковою злочинною діяльністю для работоргівців. Наповнення слотів мікрофрейму „*торгівля жінками*” охоплює загальну віктимну поведінку жертви та членів сім’ї жертви, методи діяльності работоргівців, їх посередників та споживачів, а також зусилля уряду, міжнародних організацій, правоохоронних органів та засобів масової інформації для боротьби проти нелегальної міграції, торгівлі людьми, організованої злочинності.

У подальшому дослідженні медійного дискурсу з ситуації „*торгівля людьми*” перспективним є застосування теорії концептуальної метафори, а саме питання про те, які базисні метафори полягають в основі концептуалізації даної соціальної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багумян О.В. Текстова ситуація „Соціальний захист”: Лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англомовних текстів): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К.: КНЛУ, 2004. – 248с.
2. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии: Учебное пособие. – Тамбов: ТГУ, 2000. – 123с.
3. Вальчук Г.В. Мовне втілення концепту „Європейська інтеграція”: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі англомовних текстів Євросоюзу та публікацій газети *The Times*): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К.: КНЛУ, 2003. – 211с.
4. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 303с.
5. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов//Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. – 1999. - № 11. – С.12-25.
6. Кочерган М.П. Стан і перспективи сучасного мовознавства//Вісник Київського лінгвістичного університету. – Серія Філологія. – 2003. – Т.6, №1 – С.5-18.
7. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М.: РАН, 1997.– 326с.
8. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – 151с.
9. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология (монография). – К.: Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000 – 248с.
10. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148с.
11. Чейф У.Л. Память и вербализация прошлого опыта//Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 12. Прикладная лингвистика. – М.: Прогресс, 1988. – С. 35-114.
12. Чернявская В.Е. От анализа текста к анализу дискурса: немецкая школа дискурсивного анализа//Филологические науки. – 2003. - № 3. – С68-76.
13. Шевченко И.С., Морозова Е.И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование//Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, №586. Серія: Романо-германська філологія, Харків, КОНСТАНТА, 2003. – 194с.

14. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, Влада. – К.: Нац. акад. наук України, ін-т мовозн. ім. О.О. Потебні. – 2000. – 285с.
15. Blommaert J., Verschueren J. *Debating Diversity. Analysing the Discourse of Tolerance.* - London and New York.: Routledge, 1998. – 233p.
16. Brown G., Yule G. *Discourse analysis.* – London: Cambridge University Press, 1983 – 288p.
17. Fairclough N. *Media Discourse.* – New York: Edward Arnold, 1995 – 215 p.
18. Harman G. *Cognitive science?//The Making of Cognitive Science.* – Chicago: The University of Chicago Press, 1988 – P. 258-269.
19. Rayner P., Wall P., Kruger S. *Media Studies: The Essential Introduction.* - London and New York: Routledge, 2001 – 331p.
20. *Sourcebook on combating trafficking in women and children.* Prepared by the office of the resident legal adviser U.S. Embassy in Ukraine. – 2000. – Vol I. – 361p.
21. Wodak R., de Cillia R., Reisigl M., Liebhart K. *The Discursive Construction of National Identity (Critical Discourse Analysis Series)* translated by Hirsch, Angelika and Mitten, Richard. Edinburg. Edinburg University Press, 2003 – 224p.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячується когнітивному ракурсу дослідження медійного дискурсу з ситуації „торгівля людьми”. На розгляд піднімається питання концептуальної організації дискурсу медіа засобів з ситуації, для вирішення котрого застосовується фреймовий аналіз. В фокусі аналізу постає репрезентація гендерного аспекту ситуації шляхом моделювання мікрофрейму „торгівля жінками” із врахуванням прагматичної та оціночної природи медійного дискурсу.

SUMMARY

The article presents the analysis of media discourse on “Trafficking in people” situation from the cognitive perspective. The paper deals with the frame analysis applied to reveal the conceptual organization of media discourse on “Trafficking in people” issue. Precisely, the analysis concentrates on representation of “women’s issue” by constructing the microframe “Trafficking in women” taking into account the axiological and pragmatic nature of modern media discourse.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ

**Гуманітарна освіта
в технічних вищих навчальних
закладах**

Випуск 9

Збірник наукових праць

ББК ч481.302я43

Г945

УДК 378ю4(477) – 009 + 37.017

ISBN 966-7773-70-1

Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – К.: ІВЦ Держкомстату України. – 2004. – Вип. 9. – 291 с.

Збірник входить до переліку фахових видань, затверджених ВАК. (Постанова Президії ВАК від 15.01.2003 року, протокол №1-05/1).

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного авіаційного університету (протокол №6 від 18.06.2004 р.)

У збірнику вміщені наукові праці викладачів, докторантів та аспірантів з питань мовознавства, літературознавства та педагогіки.

Для науковців, викладачів вузів, гімназій, учителів середніх шкіл, студентів.

Бібліографія в кінці статей.

ББК ч481.302я43

Г945

Редакційна колегія: д-р філос. наук, проф. **В.П. Андрушенко**, д-р філол. наук, проф. **О.Д. Гнідан** (відп. редактор), д-р філол. наук, проф. **А.Г. Гудманян**, д-р філол. наук, проф. **Л.С. Дем'янівська**, д-р філол. наук, проф. **С.Я. Єрмоленко**, д-р філол. наук, проф. **С.С. Кіраль** (заст. відп. редактора), канд. пед. наук, доц. **М.В. Луцюк** (відп. секретар), д-р філол. наук, проф. **Л.І. Мацько**, д-р філол. наук, проф. **Г.Ф. Семенюк**, д-р філол. наук, проф. **Н.М. Сологуб**, д-р філол. наук, проф. **М.М. Сулима**, д-р філол. наук, проф. **Я.В. Януш**.

Бібліографічна редакція – **В.С. Гоїнець**

Адреса редколегії: 03058, Київ, просп. Космонавта Комарова, 1, Національний авіаційний університет, Гуманітарний інститут, корпус 8, к. 603.
Тел.: (044) 408-21-48

ISBN 966 7773 70 1

● Національний авіаційний університет, 2004

Зміст

Мовознавство

Мирослава ФАБІАН

До проблеми формування етикетної лексики в системі сучасної англійської мови.....3

Олександр ШЕВЧЕНКО

Семантичні особливості лексики суспільно-політичного дискурсу в антропоцентричній перспективі (на матеріалі англійської мови).....11

Олеся ЯЦУК

Природа іменникового артикля у сучасній англійській мові.....22

Віра ТХІР

Ономасіологічна нормотвірність соматичних евфемізмів в історії англійської мови.....31

Еліна ВЕРЕЩАГА

Ситуація “торгівля людьми” в сучасному англійському медійному дискурсі: когнітивний аспект.....39

Оксана ЖИЖОМА

Експресивна функція індивідуально-авторських новотворів у поетичному дискурсі (на матеріалі поетичних творів 80 – 90-х років ХХ століття).....46

Ірина БАГМУТ

Виділення лексико-семантичного поля звуконайменувань в сучасній українській мові.....56

Наталія КАЇКА

Міжмовні фразеологічні еквіваленти термінологічного походження як база інтернаціональної фразеології.....64

Віталія ПАПІШ

Трансформовані фразеологізми в художній прозі письменників Закарпаття.....76

**Гуманітарна освіта в технічних вищих
навчальних закладах**

ВИПУСК 9

Науковий збірник

Відповідальний редактор – **О.Д. Гнідан**
Заступник відповідального редактора – **С.С. Кірал**
Відповідальний секретар – **М.В. Луцюк**
Бібліографічна редакція – **В.С. Гоїнець**

Комп'ютерна верстка – **Н.І. Жабіна**

**За достовірність фактів,
дат, назв, цитат тощо відповідають автори.**

Віддруковано з оригіналів статей.
Підписано до друку 24.06.2004 р.
Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 16,97. Обл.вид. арк. 19,62.
Наклад 300 прим. Зам. № 359.

ІВЦ Держкомстату України
01023, Київ – 23,
вул. Шота Руставелі, 3.